

foto: Gabriela Weigertová

DOMINIKA MAREŠOVÁ

Emilie Strejčková: Když něco nejde, tak to jít musí

Neústupná, nezdolná, vytrvalá, houževnatá, přesvědčivá, pracovitá, odhodlaná, zarputilá... Takto o ní mluví její přátelé a lidé, kteří měli tu čest se s ní potkat. Vždy je pro ně Emilkou, Mílou a z jejich hlasu slyšíme obdiv a velkou úctu. Emilie Strejčková, která výrazně ovlivnila českou ekologickou výchovu, celý život usilovala o to, aby děti prožívaly přímý kontakt s přírodou již od narození. Ale zdaleka nejen o to.

Od 22. ledna 1939 vyrůstala Emilka Uchytlová v Domažlicích a poté v Plzni. Na válečnou dobu strávenou u tety na Šumavě celý život ráda vzpomínala jako na časy velké volnosti, kdy mohla vyrůstat v přírodě. Návrat do města pak nesla těžce.

Studovala střední pedagogickou školu v Plzni, vedla pionýry, turistický a keramický kroužek. S oddílem odbíjené hrála první ligu, po padesáti letech vzpomíná, že „vždy jen pro čest klubu a pro radost z pohybu“. Z politických důvodů jí nebylo na nějaký čas dovoleno dostudovat – půl roku před maturitou se dozvěděla, že „vedla pionýry v duchu Junáka“. Dle jejích slov však jen odmítla svědčit proti člověku, kterého neznala. Poté pracovala fyzicky na různých pozicích a tuto zkušenost nazývá pravou školou života.

Nejinspirativnější hra

V jednadvaceti letech se vdala za zahraničního redaktora ČTK Jiřího Forejta, kterého později také doprovázela na služebních cestách.

Při cestě po Nairobi narazila na Expedici Lambarene vedenou Josefem Vavrouškem. Expedice vezla na tatrovkách zásobu léků do několika afrických států a mířila do nemocnice v gabunském Lambarene zřízené Albertem Schweitzerem. V Anglii, kde jejich syn navštěvoval školu, Emilie zase poprvé uviděla, že výuku lze pojmout i jinak než jako sezení v lavici a hlášení se. Pochopila, jak zkostnatělé je vyučování, v němž dětem nedáváme možnost, aby získávaly vlastní prožitky a připravovaly se na život – nejen na další vzdělávání.

V roce 1970 dokončila studium pedagogické fakulty, obory matematika a výtvarná výchova, později ještě dostudovala defektologii, obor zabývající se poruchami celistvosti člověka. Následně pracovala jako vychovatelka, učitelka, inspektorka odboru školství a kultury (do kterého spadalo životní prostředí), kde zaváděla ekologickou výchovu. Starala se též o pražské údolí potoka Botiče, poblíž něhož později vzniklo ekologické středisko Toulcův dvůr.

foto: Magdaléna Kapuciánová

foto: Magdaléna Kapuciánová

Se svou družinou chodila často ven, na výlety či exkurze. „Největší radost jsem měla, když tahle třída v devítce končila, pozvali mě a jejich třídní učitelka se ptala: „Prosím tě, co ty jsi s těmi dětmi dělala? At jsme se ptali na cokoli, vždycky říkali, že to viděli v družině, to znají z družiny, tohle zase tamodtud...““ vzpomíná.

Pokud měla definovat cíle ekologické výchovy, sama vždy s uznalou náklonností odkazuje na neuropatologa Františka Koukolíka, který v roce 1994 píše, že „smyslem i cílem ekologické výchovy je nejvyšší dosažitelný počet normálních osobností, které vědí, co znamená trvale udržitelný rozvoj, a budou chtít, smět a moci v této věci něco udělat“. Vychovávat znamená pro Emilii Strejčkovou „moudře napomáhat optimálnímu způsobu vrůstání nové lidské osobnosti do prostředí — lidského, přírodního i umělého“.

Výchova zmůže i to, nebo právě to, na co nestačí politika ani ekonomie. Ta totiž počítá jen s tím, co dokáže vyjádřit v penězích, a ostatnímu se vyhýbá. Počítat příklad o třech neznámých je totiž značně složité. „Šachy jsou náročnou hrou. Jsou-li pravidla příliš složitá na inteligenci hráčů, je možné dohodnout se, že zkusí dámu, a je po problémech.“ Příroda tuto složitou hru zvládá, proto je pro děti tou nejinspiračnější hrou, která je může všestranně rozvíjet, a od které bychom je proto neměli izolovat.

Cantharis emiliae

V roce 1990 dokončila postgraduální studium oboru Ochrana přírody na Přírodovědecké fakultě. Chtěla mít ekologickou výchovu podloženou biologicky — neboli dělat ekologii, nikoli environmentalistiku. Téhož roku zakládá základní organizaci Českého svazu ochránců přírody Botič — Rokytka.

Ačkoli uznává, že Praha byla na rozdíl od Plzně přírodně zajímavější a určité zalíbení v ní nakonec našla, dle vlastních slov se „bohužel provdala do Prahy“. V ní se mimo jiné zasadila o vytvoření několika „oblastí klidu“, kterým se později začalo říkat přírodní parky. Zároveň ráda jezdila na chatu poblíž Mariánských Lázní a snad každý týden prováděla se svým druhým mužem v terénu přírodovědné výzkumy.

Profesionálního ochránce zejména pražské přírody a vynikajícího entomologa Jaromíra Strejčka si vzala ve svých čtyřiceti šesti letech, šest let po rozvodu s Jiřím Forejtem. Jezdila s ním sbírat

brouky na chráněná území nejen po České republice, ale také do zahraničí. Pan Strejček na společné sběry vzpomíná: „Byla skutečně profík na sbírání a také leckdy odhadla lokalitu líp než já.“ V zahraničí často sbírali všechno, na co narazili, a při určování se pak zjistily i nějaké nové druhy, „které sesbírala Míla, takže po světě běhají asi tři nebo čtyři brouci s jejím jménem, například páteříček *Cantharis emiliae*. Měla z toho obrovskou radost, že je tím pádem takříkajíc entomologicky nesmrtelná,“ připomíná manžel Jaromír.

Díky jejímu úsilí vznikl na počátku devadesátých let útvar životního prostředí na pražských městských obvodech, dále působila ve Výboru ochrany prostředí při pražském zastupitelstvu a v poradním sboru pro ekologickou výchovu na ministerstvu životního prostředí; zájem o ekologickou výchovu prosazovala i v Českém ekologickém ústavu (dnes agentura Cenia). S Alenou Reitschmiedovou (Bauerovou) též v polovině devadesátých let vypracovala Analýzu ekologické výchovy v ČR a vytvořila první návrh Národního programu ekologické výchovy ČR. Praktické ekovýchovné snahy dovršila roku 1994 vybudováním zmíněného Toulcova dvora — Střediska ekologické výchovy Hlavního města Prahy. Na rozsáhlém území zde vznikla ekozahrada, lesní mateřská školka Semínko, klub maminek Mateřídouška, sad a hospodářský dvůr s huculskými koňmi a spoustou dalších domácích zvířat.

A kde máte ovladač?

Emilie chtěla dětem především dopřát silné příjemné prožitky v pestrém přírodním prostředí. A nakonec, proč jen příjemné? Hlavně že budou silné, říkají přece i maminky z klubu Mateřídouška. V jednom rozhovoru se svěruje, že nejpyšnější je právě na tento klub, protože „s výchovou by se mělo začínat od narození, hlavně do těch tří let“. V tomto nejpřírozenějším období totiž ještě na děti *netlačí* nikdo jiný a ony mají možnost volně prozkoumávat své okolí. Děti by tedy přírodu měly vidět, cítit, dotýkat se jí a řešit problémy přiměřené jejich věku.

Naopak učením se v interiéru, ze slov a obrazů, skutečnost deformujeme, upravujeme, filtrujeme. Krajina na obrázku je zploštělá a ochuzená o určité rozměry, už necítíme její vůni ani nezjistíme, jakými zvuky je obklopena. Její obrázek byl navíc pořízen za ideálních podmínek. Zároveň s tímto obrazem zplošťujeme také naše

vnímání a vědění a ochuzujeme se o další rozměry či vazby v krajině. Skutečnost už pak pro nás není tolik zajímavá, barevná – ve srovnání s nejmodernější technikou je často příliš pomalá a málo hlučná.

Emilie si všímala, že lidé dnes tráví nejvíce času v interiérech či dopravou mezi nimi. Jejich „skleníkové“ děti tak přírodu poznávají v podstatě už jen při cestě z jednoho interiéru do druhého. Ta se jim pak často jeví jako překážka mezi domovem, zázemím kroužků, sportů a nákupními středisky. Jejich krajinný horizont navíc často představuje jen okolí zastávek hromadné dopravy či ulice města. Mohou pak děti vůbec přírodě a jejím zákonitostem porozumět? Člověk vychovaný v interiéru uprostřed techniky se bude sám považovat za něco technického. Historka z Toulcova dvora říká, že při pozorování hus se jeden chlapeček zeptal: „A kde máte ovladač?“

Z dětí vyrůstajících v izolaci sterilních interiérů jsme tak vypěstovali choulostivé skleníkové kyticky. Dokladem budiž zvýšený výskyt astmatu, alergií, obezity a dalších nemocí. „Čím sterilnější prostředí, tím sterilnější je i člověk, duchovně, lékařsky i hygienicky,“ tvrdí Emilie, přičemž na druhou stranu nepopírá, že u člověka je to podobné jako u potkanů. Ti v přírodě žijí dva roky, ale v laboratoři přežijí až čtyři. Problém pak vidí v určení, kdo by se měl o ta lidská terária starat, jak dlouho to může fungovat.

Z interiérové výchovy plyne několik důsledků. Především budeme mít méně lidí s plnohodnotně rozvinutými smysly, citem a rozumem. Každý ví, že boty na stůl mezi jídlo nepatří, ale to, že právě zasazená malá lípa pod okny domu jednou vyroste a bude stínit troje okna, už napadne málokoho. Jak by se člověk mohl dobře starat o něco, co nezná, čemu nerozumí, nebo se toho dokonce štítí?

Co se jako batole naučíš...

Emilie však nezůstala jen u pedagogických slov, která můžeme číst v její nejznámější knize *Děti pro pětihoří* či v jiných článcích. Stojí také za alarmující výzvou *Zpátky pod stromy!* Společnosti pro trvale udržitelný život. Její signatáři se obávají, že čím dál víc zprostředkovaná, bezprostřední výchova dětí může způsobit vážné zdravotní, psychické i sociálně-patologické jevy.

Emiliinou nejsilnější stránkou však byla praxe. Chci-li umět zpívat, musím se učit zpívat, hudební teorie je pouze užitečný doplněk – chci-li přispět k životu, musím sebe i druhé učit žít. „Jsem-li ve svém věku za něco ochotna dát obě ruce do ohně, pak za to, že míru vědeckého poznání o fungování živého obalu Země bych si dovolila odhadnout asi tak – s prominutím – praseti po kotníky,“ dodávala. Na druhou stranu svá přesvědčení o nutnosti kontaktu dětí s přírodou zdůvodňovala a zastávala právě na základě vybraných biologických hypotéz.

Emilie byla přesvědčena o pravdivosti hypotézy takzvaného imprintingu, vtiskování, ke kterému má docházet do tří let věku. Když například káče po narození uvidí jen člověka, bude ho celý život považovat za svého rodiče. Podle Emilky Strejčkové toto platí i u člověka. Dítě je v kritické fázi vývoje rychlým učením „naprogramováno“, což vede k trvalým, jen stěží odnaučitelným způsobům chování. Neboli mladý stromek se ohýbá snadno, na rozdíl od již zděvnatělého staršího. Na jí pořádaných matematických soutěžích si například všímala, jak mladší děti často dokážou porazit ty starší, zatížené standardními postupy.

S úctou též hleděla k sociobiologovi E. O. Wilsonovi, který mimo jiné vyznává myšlenku koevoluce genů a memů (kulturních

„genů“). Naše geny se vytvářely v souladu s přírodou, v níž žili naši předci po dlouhá tisíciletí. Proto by kultura měla respektovat přírodní vývoj. Dovolíme-li dítěti vyvíjet se jako dávní předci v přírodním prostředí, budeme tím respektovat jeho geny a potřeby a dítě se bude zdravě vyvíjet.

Člověk se jako druh vyvíjel zhruba 3,5 milionu let. V souladu s Flégrovou hypotézou zamrzlé evoluce hovoří Emilka o tom, že druh se mění jen v začátcích vývoje. Pokud má žít mimo podmínky, v nichž se vyvíjel, je postupně umrtvován, zabíjí se. Chránila proto přírodu a chtěla chránit i životaschopnost dětí a člověka obecně.

Jak by tedy měla podle ní výchova vypadat? Pokud by jí bylo dopřáno vychovávat ještě pravnoučata, chodila by s dětmi každý den na procházku do míst se zachovalou přírodou. Nedovolila by jim, aby se staly závislé na televizní či počítačové obrazovce. Ta totiž nejen zkresluje a trojrozměrné zplošťuje, ale i zrychluje děje a dovoluje snadno manipulovat se životy lidí, zvířat, s podobou krajiny a Země. Přemíru písmen, barev a hluku dítě nemůže smysluplně začlenit do dosavadních znalostí o okolním světě.

Naše výchovné, ale i profesní úsilí bychom měli podřizovat životu na Zemi. K trvale udržitelnému životu nás může přivést bio- nebo eko-centrická, nikoli antropocentrická etika. Tyto principy můžeme nalézt například v klasických pohádkách, ty jsou *bioetickou pokladnicí*, která ukazuje, že dobré chování k přírodě je vždy odměněno.

Odpřírodněná budoucnost?

V letech 2004–2005 se věnuje podle odborníků metodologicky problematickému výzkumu *Odcizování člověka přírodě*. Více než objevování nového jí posloužil ke shrnutí dosavadních pozorování, zkušeností a přesvědčení.

Jakkoliv Emilie celý život doufala, že vše se dá napravit, že ozonová díra nebo výkyvy počasí jsou jen preventivními fackami od matičky přírody, která nám dopřává čas ke zmoudření, v posledních letech života už optimismus spíše ztrácela. Budoucnost vidí ve stále větším „odpřírodnění“ a v dobrovolné či pohodlné bezdětnosti, kterou bez dalšího zdůvodňování nazývá trestuhodnou – zřejmě pro alibismus a neochotu podílet se na řešení příčiny. Snažila se tedy podpořit mladé lidi k rodičovství a budoucí rodiče připravit k tomu, aby s dítětem dokázali vytvořit „pevné vazby“ k přírodě. Byla přesvědčena, že pokud se bude dítě umět postarat o zvířata, bude se jednou umět postarat i o své děti.

Emilie Strejčková zemřela 8. března 2009. Zanechala za sebou kus úctyhodné práce a několik nadšených pokračovatelů. Ovlivnila například environmentálního psychologa Martina Fraňka a ekopsychologa Jana Krajhanzla, bez jejího úsilí a bez Terezy Vošahlíkové, na kterou měla velký vliv, by u nás zřejmě tak rychle nevykvetly lesní mateřské školky.

Za celoživotní práci v oblasti ekologické výchovy a vybudování Toulcova dvora získala Cenu ministra životního prostředí, ocenění Nestor ekologické výchovy od Rezekvítku, Evropskou cenu Henryho Forda a roku 2009 in memoriam stříbrnou Medaili ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Nezdolnou odhodlanost a vytrvalost boje za dobrou věc vystihuje její oblíbený výrok: „Když něco nejde, tak to jít musí“.

Autorka studuje environmentalistiku na FSS MU.